

запитаннями педагога та самостійно вербалізувалися нею в мовленні.

Висновки. Стратегією у використанні означеного методу є недопущення переміщення дитини в тотальну пасивну позицію, тобто позицію, яка використовує лише процеси сприймання, запам'ятовування і відтворення продуктів пам'яті. Перебування педагога в домінуючій позиції не дає можливості дитині виявити свою активність, що призводить до її пригнічення. Якраз у ситуаціях, коли педагог стимулює власні судження дитини, й відбувається її розумовий мікророзвиток. А цілісний розумовий розвиток здійснюється за самостійного створення дитиною конкретного способу дії для виявлення функції в однорідних об'єктах.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці й апробації конспектів занять щодо ознайомлення дошкільників з істотними властивостями об'єктів довкілля, де діалог буде виступати основним методом навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева И. И. Коммуникативные свойства высказываний в диалоге / И. И. Васильева // Психологический журнал. – 1984. – Т. 5. – № 5. – С. 149–153.
2. Гавриш Н. Пізнавальні діалоги з дошкільниками / Н. Гавриш, Г. Лопатіна // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 2. – С. 46–52.
3. Леонтьев А. А. Эвристический принцип в восприятии, порождении и усвоении речи / А. А. Леонтьев // Вопросы психологи. – 1974. – № 5. – С. 53–60.
4. Одоевский В. Ф. Руководство для гувернанток. Разговоры с детьми / В. Ф. Одоевский // История дошкольной педагогики в России : хрестоматия / сост. Е. А. Гребенщикова и др. ; под ред. М. Ф. Шабаевой. – М. : Просвещение, 1976. – С. 90–98.
5. Савенков А. Исследовательские методы обучения в дошкольном образовании / А. Савенков // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 12. – С. 21–22.
6. Эльконин Д. Б. Развитие речи / Д. Б. Эльконин // Психология детей дошкольного возраста / под ред. А. В. Запорожца. – М. : Просвещение, 1964. – С. 115–183.

УДК 373.54(09):53

Т. М. Засекіна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
(Інститут педагогіки НАПН України)

Д. О. Засекін,
здобувач
(Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова)

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти визначив нові орієнтири в конструюванні структури і змісту курсу фізики в середній школі. Для шкільного курсу фізики це став ключовий момент. Десятиліттями традиційною була двоступенева структура курсу фізики середньої загальноосвітньої школи: 7–

8 класи – пропедевтичний та 9–11 класи – систематичний курси. Згідно з Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти оновлений шкільний курс фізики побудовано за двома логічно завершеними концентрами, зміст яких узгоджено зі структурою загальноосвітньої школи: в основній школі (7–9 кл.) вивчають логічно завершений базовий курс фізики, який закладає основи фізичного знання; у старшій школі (10–12 кл.) вивчення фізики є рівневим залежно від обраного профілю навчання – на рівні стандарту, академічному або профільному.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням змісту шкільної фізичної освіти та вдосконалення методики вивчення розділів і тем шкільного курсу фізики присвячено дослідження таких науковців, як О. Бугайова (визначення тенденцій розвитку навчання фізики в сучасній загальноосвітній школі), О. Сергєєва (становлення і розвиток методики навчання фізики), Н. Сосницької (формування і розвиток змісту шкільної фізичної освіти в Україні (історико-методологічний контекст). Такі вчені, як П. Атаманчук, Л. Благодаренко, С. Величко, М. Головка, С. Гончаренко, Є. Коршак, О. Ляшенко, М. Мартинюк, М. Шут та ін. у своїх працях висвітлюють нові методологічні та методичні підходи до навчання фізики і навчально-виховного процесу. У цілій низці праць вітчизняних дослідників розкриваються сучасні науково-методичні питання розвитку шкільної фізичної освіти (О. Іваницький, А. Касперський, А. Павленко, Ю. Пасічник, М. Садовий, В. Сергієнко, В. Сиротюк, В. Савченко, Б. Сусь, В. Шарко та ін.).

Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 24 від 14 січня 2004 р., визначено зміст освітніх цілей: основна школа забезпечує базову загальну середню освіту, що разом із початковою є фундаментом загальноосвітньої підготовки, формує в учнів готовність до вибору і реалізації шляхів подальшого здобування освіти. Зміст освіти на цьому етапі є єдиним для всіх учнів. Старша школа є профільною. У першому концентрі вся фізика вивчається на спрощеному рівні, рівні явищ, який доступний для учнів середнього віку з урахуванням попередньої, зокрема математичної підготовки. У другому концентрі фізика вивчається повторно, але на вищому науковому рівні.

Мета статті. У 2007–2008 навчальному році нову структуру шкільної фізичної освіти було впроваджено у практику роботи шкіл. Особливості вивчення фізики у 2010–2011 навчальному році полягають у тому, що в цьому році закінчується вивчення фізики за програмою одинадцятирічної школи і починається вивчення фізики у 10 класі старшої профільної школи на різних рівнях (стандарту, академічному і профільному) після вивчення її базового курсу (7–9 кл.) за новою програмою та новими українськими підручниками. Це дає змогу провести певний аналіз якості фізичної освіти у середній школі і виявити позитивні і негативні риси проведених змін.

Насамперед слід зазначити, що передбачена Державним стандартом базової і повної середньої освіти двоохконцентрична структура шкільного курсу фізики була розрахована на 12-річний термін навчання в середній школі і передбачала вивчення фізики у старшій школі протягом трьох років (10–11 кл.). Повернення до одинадцятирічного терміну навчання в школі зумовило ряд проблем, які потребують ґрунтовного наукового аналізу з метою вдосконалення

змісту і структури шкільної фізичної освіти.

Перевагою двохконцентрального курсу фізики є те, що він дійсно є завершеним для основної школи. В основній школі учні знайомляться з тими явищами і законами навколишнього світу, знання яких необхідне кожній сучасній людині (навіть, якщо його майбутня професійна діяльність ніяк не пов'язана з фізикою). Теми, що вивчаються на базовому рівні: "Починаємо вивчати фізику", "Будова речовини", "Світлові явища" (7 клас); "Механічний рух", "Взаємодія тіл", "Робота та енергія", "Кількість теплоти. Теплові машини" (8 клас); "Електричне поле", "Електричний струм", "Магнітне поле", "Атомне ядро. Ядерна енергетика" (9 клас), охоплюють основні питання курсу фізики.

У старшій школі загальноосвітня підготовка з фізики продовжується на засадах профільного навчання. Зміст фізичної освіти та вимоги до його засвоєння залежать від обраної навчальної програми: на рівні стандарту курс фізики обмежується обов'язковими результатами навчання, тобто мінімально необхідною сумою знань, які мають головним чином світоглядне спрямування; на академічному рівні закладаються базові знання з фізики, достатні для продовження навчання за напрямками, де потрібна відповідна підготовка з фізики; на рівні профільного навчання в учнів формуються фундаментальні знання з фізики, оскільки з їх удосконаленням учні здебільшого пов'язують своє майбуття у професійному зростанні [4]. Зазначимо про деякі головні недоліки оновленого стандарту фізичної освіти. У таблиці наведено порівняння кількості годин, що відводяться на вивчення фізики у середній школі за двоступеневою структурою курсу та структурою двох концентрів.

Таблиця 1

Кількість годин на тиждень на вивчення фізики

<i>Двоступенева структура курсу фізики</i>			<i>Структура двох концентрів</i>		
Пропедевтичний курс фізики (7–8 класи)			Базовий курс фізики (7–9 класи)		
7 клас – 2 год.			7 клас – 1 год		
8 клас – 2 год.			8 клас – 2 год		
8 клас (поглиблене вивчення) – 4 год.			8 клас (поглиблене вивчення) – 4 год		
Загалом: 70 год. на пропедевтичний курс (7–8 класи).			9 клас – 2 год		
Систематичний курс фізики (9–11 класи)			8 клас (поглиблене вивчення) – 4 год		
9 клас – 2,5 год.			Загалом: 105 год. на базовий курс.		
9 клас (поглиблене вивчення) 5 год.			Систематичний курс фізики (10–11 класи)		
<i>Профілі навчання</i>	10 клас	11 клас	<i>Рівні</i>	10 клас	11 клас
Художньо-естетичний, філологічний, суспільно-гуманітарний, спортивний профілі (рівень А)	2 год.	2 год.	Рівень стандарту	2 год.	2 год.
Універсальний, технологічний профілі (рівень В)	3 год.	3,5 год.	Академічний рівень	3 год.	3 год.
Природничий профіль	4 год.	4 год.	Профільний рівень	6 год.	6 год.
Фізико-математичний профіль	5 год.	5 год.			
Спеціалізовані класи з поглибленим вивченням фізики (рівень С)	5,5 год.	7 год.			
Загалом на систематичний курс:			Загалом на систематичний курс:		
<i>(рівень А) – 157,5 год;</i>			<i>(рівень стандарту) – 70 год;</i>		
<i>(рівень В) – 315 год;</i>			<i>(академічний рівень) – 210 год;</i>		
<i>(рівень С) – 612,6 год.</i>			<i>(профільний рівень) – 420 год.</i>		

Якщо порівнювати сумарну кількість годин (385 год.), яка відводилась на вивчення пропедевтичного курсу (7–8 класи) (70 год.) та курсу фізики старшої школи на рівні В (315 год.) (що є загальноосвітнім рівнем) із сумарною кількістю годин (315 год.), яка відводиться на базовий курс (7–9 класи) (105 год.) і курс фізики старшої школи (академічний рівень) (210 год.), то бачимо, що зменшення годин на вивчення фізики в середній загальноосвітній школі становить -70 год. (за такого ж змістового наповнення). Якщо ж порівнювати максимальну кількість годин, яка відводилась на поглиблене вивчення фізики в дореформений період (892,5 год.) з відповідною кількістю годин у післяреформений період (735 год.), то спостерігається зменшення кількості годин (-57,5 год.), але при цьому змістове наповнення і вимоги нових програм перевищують попередні. Зокрема, згідно з новими навчальними програмами [5], змістове наповнення шкільного курсу фізики розширено такими питаннями, які раніше у курсі фізики середньої школи не вивчались.

Наступним недоліком є відсутність єдиного підходу до структурування характеристик змісту освіти в освітніх галузях, різних формат таких характеристик і рівень деталізації та подальше його відображення у навчальних програмах і підручниках. Фізична компонента є складовою освітньої галузі “Природознавство”. І згідно з Державним стандартом повинна забезпечувати формування у свідомості учнів основи для цілісного уявлення про природу, розкриття ролі знання з фізики в житті людини та суспільному розвитку, розвиток експериментальних умінь і дослідницьких навичок, умінь застосовувати набуті знання для розв’язування фізичних задач і пояснення фізичних явищ і процесів. Проте реалізація цієї вимоги в умовах реального навчального процесу виконується недостатньо. Основною причиною є порушення зв’язків між змістовим наповненням навчальних програм як предметів однієї галузі, так і предметів суміжних галузей. Наприклад, у 7 класі з хімії учні вивчають перший розділ “Будова речовини”, потім такий же розділ вивчають у курсі фізики 7 класу. Вивчення деяких питань курсу фізики ускладнюється тим, що учні не мають відповідної математичної підготовки (наприклад, вивчення питань геометричної оптики у 7 класі утруднюється тим, що учні ще не вивчили ознаки подібності трикутників). Проте найбільшого утруднення зазнає процес навчання фізики у старшій школі, зокрема вивчення “Механіки” на профільному рівні. За оновленим змістом шкільного курсу фізики вивчення розділу “Механічні коливання та хвилі” вивчається у 10 класі у той час, як тригонометричні функції, похідна, інтегральне та диференціальне числення вивчаються у курсі алгебри 11 класу.

Слід звернути увагу і на таке. У пояснювальній записці до навчальної програми Зазначається: “... завдання академічної і профільної програм по суті близькі і мають прагматичний характер, на відміну від програми рівня стандарту, яка по суті світоглядна” [4; 6]. Одночасно, принцип мінімального доповнення, за яким укладено програми, суперечить цьому.

Окрім зазначених недоліків, до негативних рис реформування змісту фізичної освіти можна віднести ще й наступне: перенасичення змісту навчальних програм з фізики суто інформаційним ознайомлювальним матеріалом, який не несе методологічного змісту, утрудняє використання у процесі навчання розвивальних технологій; перенесення пропедевтичного курсу фізики у програму “Природознавства” 5 класу і відсутність кваліфікованих викладачів, які б могли повноцінно його викладати та відсутність наступності між змістовими лініями “Природознавство” (5 клас) і “Фізика” (7–9 класи); слабка матеріально-технічна база, за допомогою якої б учні могли проводити експериментальні дослідження відповідно до програми; фізика з основного предмету шкільної освіти перетворилася на другорядний предмет, який практично не впливає на подальшу долю випускника школи; нечіткість і неконкретність у багатьох випадках формулювань вимог до освітніх результатів, що унеможлиблює їхнє адекватне вимірювання й оцінювання; відсутність орієнтирів щодо стандартизації оцінювання цих результатів; недостатня увага розвитку творчої особистості, формуванню прийомів і стратегій творчої діяльності; багато що, що пов'язане з фізикою як наукою, стало для більшості людей у нашій країні чимось неістотним і навіть нудним.

Висновки. Усі ці й інші проблеми, на нашу думку, слід враховувати під час розроблення проекту нового Державного стандарту базової і повної середньої освіти, зокрема фізичної його компоненти. Щоб відпрацювати підходи до вдосконалення змісту фізичної компоненти Державного стандарту нового покоління слід узагальнити науково-методичні підходи до освітніх стандартів та якості освіти, провести оцінку якості фізичної освіти в Україні, проаналізувати існуючий зміст фізичної компоненти з позицій компетентісного підходу, розробити навчально-методичне забезпечення реалізації змісту фізичної освіти. При цьому слід враховувати раніше сформульовані у педагогіці ідеї, сучасні наукові дослідження і поєднати їх із пріоритетними освітніми завданнями, а саме з формуванням універсальних навчальних дій: комунікативних, проєктувальних, перетворювальних; оволодінням елементами наукових знань з природничих, математичних і суспільствознавчих освітніх галузей: ключовими теоріями, ідеями, поняттями, фактами, методами, які надають учням можливість отримувати знання у процесі створення власних освітніх продуктів – гіпотез, досліджень.

Для цього слід так розробити компоненту фізичної освіти, щоб вона була орієнтиром для складання робочих навчальних програм. Фізична компонента має визначати інваріантну (обов'язкову) частину навчального курсу, за межами якого залишається можливість авторського вибору варіативної складової змісту фізичної освіти. У цьому разі автори робочих програм і підручників зможуть запропонувати власний підхід у частині структуризації навчального матеріалу, визначення послідовності його вивчення, розширення об'єму (деталізації) змісту, а також шляхів формування системи знань, умінь і способів діяльності, розвитку, виховання і соціалізації учнів.

Необхідно також розробити структуру і зміст пропедевтичного курсу фізики для 5–6 класів на основі методу наукового пізнання, визначити загальноосвітній рівень знань, умінь і вимог до їх засвоєння. Це сприятиме підвищенню якості засвоєння учнями фундаментальних фізичних понять, складових основи формування цілісного уявлення про навколишній світ і наукового світогляду в систематичному курсі фізики основної та старшої школи.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Слід враховувати, що курс фізики є системоутворювальним для всіх природничих навчальних предметів, оскільки фізичні закони лежать в основі курсів хімії, біології, географії й астрономії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка М. В. Становлення вітчизняної дидактики фізики у контексті розвитку академічної фізичної освіти / М. В. Головка // Зб. наук пр. Кам'янець-Подільського державного університету. – К.-П. : К-ПДУ, 2007. – Вип. 13. – С. 68–71.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОНУ. – 2004. – № 1–2. – С. 64.
3. Пасічник Ю. А. Сучасна парадигма та проблеми використання стандарту фізико-математичної освіти у загальноосвітній і вищій школі / Ю. А. Пасічник, Г. О. Шишкін // Зб. наук пр. Бердянського державного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2007. – № 4. – С. 8–19.
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класи. Фізика. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – К : МОНУ, 2010. – 63 с.
5. Сосницька Н. Л. Фізика як навчальний предмет у середній загальноосвітній школі України : історико-методологічні і дидактичні аспекти : монографія / Н. Л. Сосницька. – Запоріжжя, 2005. – 399 с.

УДК 371.134:796.071.4:374(045)

Є. А. Захаріна,
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент
(Класичний приватний університет)

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОЗДОРОВЧО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ ЗАГальноОСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в умовах сучасного суспільства актуалізується соціальними та моральними пріоритетами щодо зміцнення і збереження здоров'я. Говорячи про практичну виховну діяльність, слід зазначити про активність майбутнього учителя фізичної культури під час його входження в нове середовище, у процесі освоєння ним нових видів діяльності, відповідних норм, цінностей, вимог. Важливим аспектом професійної підготовки майбутніх учителів